

РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ ТА ІНТЕЛІГЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ

Пономарьов Олександр Семенович,
к.т.н., професор,
Кіпенський Андрій Володимирович,
д.т.н., професор,
Чеботарьов Микола Корнійович,
к.пед.н., доцент
Харченко Алла Олександрівна,
к.е.н., доцент
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
м. Харків, Україна

Вступ./Introduction. Все більше проявів переходу людської цивілізації до інноваційного типу світового розвитку висвітлюють його суперечливість. Дійсно, розробку та впровадження робіт у виробничу та інші сфери життя супроводжує не тільки підвищення продуктивності праці й виробництва матеріальних благ, а й масове скорочення робочих місць і відчутне зростання безробіття. Разом з цим набирає обертів збільшення сфер діяльності, що мають творчий характер і вимагають високого рівня освіченості й культури. Іншими словами, суспільство потребує від системи освіти цільової підготовки людей, які є справжніми інтелігентами.

Водночас зростає суперечність у розумінні сенсу понять інтелігентності та інтелекту. Її загострення зумовлене посиленням уваги освіти до формування і розвитку професійної компетентності студентів і певним нехтуванням цілей і завдань їхнього виховання й особистісного розвитку, формування загальної і професійної культури. Результатом такого підходу стало істотне зростання чисельності інтелектуалів, значну частину яких надзвичайно важко вважати інтелігентами. Через дефіцит у них духовності і культури їхній інтелект часто спрямовується на антигуманні напрямки діяльності. Так, на нашій планеті практично постійно відбуваються збройні конфлікти, зростає агресивність, а інтелігенція вкрай недостатньо бореться за їх припинення.

Значна кількість інтелектуалів працює над розробкою різних видів зброї. Не випадково переважна більшість російських інтелектуалів беззастережно підтримує жорстоку війну, розв'язану владними колами країни-агресора і спрямовану на знищення українського народу та його культури. І це при тому, що свого часу саме наша культура здійснила величезний внесок у формування і розвиток російської духовності й культури, освіти і науки. Адже за даними ЮНЕСКО тільки за 4 місяці війни було зруйновано 152 об'єкти культури. Досить навести такий показовий приклад. В той час, коли вся світова філософська спільнота готується відзначити 300-річний ювілей від дня народження Г. С. Сковороди, «інтелектуали», що планують дії своїх військ вразили не просто мирне село Сковородинівку, а цілеспрямовано вщент зруйнували будинок, в якому жив і помер Григорій Савич і в якому сьогодні розташований його музей.

Оскільки інтелігенція за визначенням не тільки характеризується тим, що займається творчою розумовою роботою, але й поширює в суспільстві культуру і духовність, вона має прагнути до гуманізації життєвих цінностей людей та взаємовідносин між ними. І для цього їй повинні підготувати освіта та ті суспільні структури, які здійснюють вплив на людей. Це політика, наука, влада, релігія, література і мистецтво та засоби масової інформації. Однак же джерело формування цілей і можливостей кожного з цих чинників є освіта. Саме вона і формує сенс їхньої діяльності, і озброює їх ефективними засобами впливу на людей і соціальні структури, і готує кадрове забезпечення, яким і виступає інтелігенція.

Ось чому і перед існуючою інтелігенцією, і перед світовою системою освіти постає сьогодні надзвичайно важливе завдання з розвитку культури та інтелігентності підрастаючих поколінь. Особливу роль має відігравати при цьому вища школа, основною функцією якої виступає професійна підготовка фахівців-інтелектуалів. Їх і треба трансформувати у фахівців-інтелігентів. Визначальну роль освіти в успішному розв'язанні цього важливого завдання детально розкриває В.Г. Кремень.

Мета роботи./Aim. Наведене завдання не є таким простим, як це може уявлятися на перший погляд. Його успішному розв'язанню перешкоджають кілька серйозних обставин. Цілями даної роботи виступає визначення як цих обставин, так і шляхів, способів та педагогічних технологій для ефективного вирішення пов'язаних з ними проблем. Передбачається також обґрунтування суспільних потреб в якісній інтелігенції як важливому чиннику забезпечення ефективної життєдіяльності соціуму. Водночас має бути здійснено системний аналіз вимог до представників інтелігенції.

Матеріали і методи./Materials and methods. Матеріалом для аналізу постають результати спостережень і спеціально організованих педагогічних експериментів, спрямованих на визначення суспільних потреб в лідерах та вимог до їхнього професіоналізму й до їх професійно та соціально значущих особистісних рис і якостей. Оскільки самі ці вимоги є мінливими, матеріал дослідження охоплює і взаємозв'язок між процесами суспільного розвитку та

динамікою зміни вимог. Ця динаміка є цікавою ще й у тому відношенні, що процеси, які у своїй сукупності й цілісній єдності визначають напрямки науково-технічного і соціального прогресу, водночас висувають вимоги до його кадрового забезпечення.

Вони стосуються перш за все професіоналізму інтелігентів, оскільки науково-технічний прогрес вимагає постійного оновлення змісту професійної підготовки фахівців. Разом з тим, самі фахівці, підготовлені за інноваційними програмами, будуть активно розвивати нову техніку й технологію. Водночас ці процеси впливають на соціальний прогрес, який супроводжується змінами поколінь людей. Ці зміни можуть зумовлювати певні міжпоколінні конфлікти та суперечності. Вони стосуються життєвих цінностей представників різних поколінь, їхньої духовності й культури, естетичних смаків та ідеалів тощо.

Необхідність згладжування конфліктів і розв'язання суперечностей має вважатися однією з важливих умов забезпечення нормальної життєдіяльності людей, різних спільноти і соціуму у цілому, міжособистісних та міжгрупових взаємовідносин. Виконання ж зазначених завдань покладається переважно на

інтелігенцію. Виходячи з цього, суспільство й висуває відповідні вимоги до інтелігентів, до їхньої вихованості й культури, до розвитку їхніх особистісних рис і якостей. Серед цих якостей слід назвати насамперед доброзичливість і толерантність, принциповість, наполегливість та відповідальність.

Для розвитку у студентів цих якостей необхідна їх підготовка не тільки як професіоналів та інтелектуалів, але й як справжніх інтелігентів. А така ж підготовка постає відносно новим завданням вищої школи. Тому вона вимагає інноваційних підходів до організації освітнього процесу, розробки й цільового використання ефективних методів та інноваційних педагогічних технологій. При цьому необхідно, щоб вони давали можливість трансформувати суспільні вимоги у реальний продукт, яким і виступають випускники як фахівці та інтелігенти, носії духовності й культури, втілення гуманістичних цінностей.

З метою цілеспрямованого розвитку і прищеплення студентам якостей, які виступають атрибутивними характеристиками справжніх інтелігентів і повинні бути притаманні їм в загальній структурі особистості студента та його соціальної компетентності, науковцями і педагогами Навчально-наукового інституту соціально-гуманітарних технологій Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» активно розробляються та впроваджуються в освітній процес методи ефективного розв'язання цього важливого завдання.

Серед них в першу чергу слід назвати модернізацію та інформатизацію традиційних активних методів навчання. Істотну роль відіграють і методи й технології, спрямовані на посилення інтересу студентів та мотивацію їхньої навчально-пізнавальної діяльності. Бажаний ефект дає застосування елементів майбутньої професійної діяльності студентів, особливо у вигляді аналізу та обґрунтування запропонованих варіантів розв'язання конкретних ситуацій. Не менш важливу роль відіграють інноваційні підходи до викладання навчальних дисциплін соціально-гуманітарного циклу.

Йдеться не тільки про перегляд змісту навчального матеріалу, але й про вибір його раціональної структури, а також про підкреслену демонстрацію тих

можливостей практичного застосування в практичній професійній діяльності, які сприяють підвищенню її ефективності. Це допомагає успішно долати традиційно скептичне ставлення широких верств студентства до вивчення цих дисциплін, розвиває їхній кругозір і загальну культуру, сприяє формуванню та розвитку всієї гами рис і якостей, які роблять їх справжніми інтелігентами. Більш того, зростання комунікативної, політичної, емоційної тощо культури постає важливим чинником їхнього особистісного авторитету, а отже і сили впливу їхньої інтелігентності на людей оточення.

Ще одна група ефективних методів впливу на розвиток інтелігентності студентів пов'язана з позааудиторною роботою. Це й цікаві екскурсії, і участь в художніх та інших виставках, і тематичні вечори, присвячені професійним святам тощо. Студенти беруть активну участь у роботі наукових гуртків з соціально-гуманітарної тематики, у підготовці наукових доповідей і виступах з ними на наукових конференціях з соціально-гуманітарних наук. Цій тематиці присвячена традиційна щорічна наукова конференція студентів та аспірантів «Україна і світ. Національна гуманітарно-технічна еліта». Вони беруть активну участь і в інших конференціях. Бесіди з випускниками свідчать, що отримані в результаті цієї діяльності знання і навички добре допомагають їм у спілкуванні та співпраці з іншими людьми.

Результати та обговорення./Results and discussion. Аналіз результатів і наукових досліджень проблем феномену інтелігентності, і цілеспрямованої освітньої практики формування і розвитку інтелігентності студентів дає нам можливість стверджувати, що застосування описаних вище методів і підходів справді виявляється достатньо плідним і забезпечує успішне досягнення цілей і завдань, поставлених перед дослідниками. Дійсно, переважна більшість студентів не просто позитивно ставиться до завдань зі свого особистісного розвитку як інтелігентів і щиро прагне підвищувати рівень своєї духовності й культури. Це відповідним чином позначається на рівня їхньої академічної успішності. Так, майже 90 % захищають дипломні роботи на «відмінно», а близько 60 % отримують дипломи з відзнакою.

Досить показовим слід вважати й те, що щире прагнення набувати рис і якостей справжніх інтелігентів проявляє значна частина студентів контрактної форми навчання, хоча їх відсоток дещо нижчий, ніж серед бюджетників. Ці результати особливо цінні, оскільки сьогодні доводиться працювати в он лайн режимі, використовуючи як відповідні платформи, так і засоби соціальних мереж, електронної пошти чи навіть мобільного телефону. До того ж часом зникає Інтернет чи електропостачання взагалі. Частина студентів опиняється на окупованій території, і для них спілкування з викладачем перетворюється взагалі на досить складну, часом навіть небезпечну проблему.

Навіть за цих умов вважаємо вкрай важливим забезпечити розвиток культури й інтелігентності студентів. Адже після перемоги нам доведеться не тільки відбудувати житло, виробничі потужності та інфраструктуру, але й відновлювати культуру. І це останнє завдання не менш складне та не менш важливе й відповідальне. Тим більше, що війна і післявоєнна відбудова істотно вплинуть на нашу самосвідомість, на глибинне розуміння життєвих цінностей та культуру. Нові вимоги суспільство висуватиме і до освіти, і до інтелігенції. Вони стосуватимуться усвідомлення сутності українства і затвердження нашого місця у світі. Статус кандидата на вступ до ЄС також здійснюватиме певний відбиток європейськості на наші культурно-історичні й духовні реалії.

Всі ці процеси створюватимуть справді нову реальність, формування, сприйняття й використання нового характеру соціокультурного простору. І у його формуванні та розвитку, у поширенні його впливу на соціум, на рішуче подолання корупції, на розбудову справді демократичної соціальної держави та громадянського суспільства провідна роль належатиме нашій національній інтелігенції. При цьому сама інтелігенція має бути сильною, принциповою і рішучою у розвитку й відстоюванні нових цінностей, гідною ХХІ століття.

У будь-якому разі ми впевнені у тому, що наша діяльність, безумовно, вимагатиме істотної корекції, але її основоположні цілі й методологічні засади значною мірою залишаться й будуть використовуватися у формуванні нових підходів і методів. Зокрема, поєднання професіоналізму, інтелектуальності та

інтелігентності студентства буде однією з визначальних засад в системі завдань і в практичній діяльності освіти, насамперед вищої школи.

Слід однак зупинитися й на певних недоліках сучасного стану проблеми розвитку інтелігентності. Основними з них є прояви несправедливості, корупція в різних сферах суспільного життя та її вплив на свідомість молоді, деформація життєвих цінностей тощо. Їх подолання також має розглядатись як одне із стратегічних завдань і освіти, і самого суспільства.

Висновки./Conclusions. Аналіз результатів цільового застосування тих підходів і методів, які було розглянуто вище, дає вагомі підстави для таких висновків. По-перше, переважна більшість студентів з розумінням сприймає суспільні вимоги до інтелігенції і прагне відповідати їм, демонструючи свою зацікавленість у професійному та особистісному розвитку як інтелігенти. При цьому вони схвально ставляться до використання педагогами в освітньому процесі заходів з розвитку духовності, культурий інтелігентності студентів.

По-друге, реалії сьогодення здійснюють істотний вплив на еволюцію і розуміння сутності, цілей і призначення інтелігенції, і на саму інтелігенцію, на її прагнення до самоусвідомлення й самоідентифікації в умовах героїчного протистояння України воєнному вторгненню країни-агресора. Нове бачення сенсу поняття патріотизму вимагатиме перегляду цілей і змісту діяльності інтелігенції та характеру її формування і розвитку.

По-третє, завдання з підготовки національної інтелігенції вимагає участі багатьох інституцій, однак найбільші можливості його успішного розв'язання притаманні системі освіти, насамперед вищій школі. При цьому воно передбачає інтенсифікацію дослідження проблем інтелігентності та її цільової підготовки і відповідних зусиль освітньої практики з впровадження і плідного використання напрацювань теорії та узагальнення набутого досвіду.

По-четверте, нова українська інтелігенція має бути здатною і готовою до перегляду цілей, змісту і характеру національного соціокультурного простору. Реалізація програм остаточної декомунізації, деколонізації та дерусифікації культури вимагає поєднання послідовності, принциповості й делікатності.